

Het boek besteedt uitgebreid aandacht aan Judiths ongelukkige affaire met de Zutphense advocaat E.G.J. Crookeus, haar daarop volgende verblijf in het verbeterhuis in Delft en de voortdurende financiële zorgen van de familie. Deze zouden voor een groot deel het leven van de freule beheersen. Al lezende vallen duidelijke hiaten in de levensbeschrijving op. Het ontbreken van relevant bronnenmateriaal zal hier wel debet aan zijn. De familie-archieven zijn immers grotendeels verloren gegaan na 1798-1801, toen de bezittingen van de familie verkocht werden om de omvangrijke schulden af te lossen.

Het leven van vader Johan van Dorth, vermoedelijk samen met broer Gerrit de belangrijkste man in het leven van de ongehuwd gebleven Judith, komt uitgebreid aan bod. De beschrijving van diens carrière neemt daarbij een belangrijke plaats in. Opvallend is het feit dat Johan van Dorth slechts met grote moeite stadhouder Willem V ertoe kon bewegen om hem in een lucratief ambt te benoemen. Hij was daarbij vrijwel volledig afhankelijk van de steun van zijn invloedrijke zwager Andries Schimmelpenninck van der Oye (1705-1776). Deze wist uiteindelijk in 1768 voor elkaar te krijgen dat Van Dorth tot scholtus binnen en buiten Lochem werd benoemd.¹ Na de dood van Schimmelpenninck van der Oye stond Van Dorth er alleen voor. Hij moest dan ook hemel en aarde bewegen om zijn zoon Gerrit een schepenplaats in één van de stedelijke magistraten te bezorgen. Dit lukte pas in 1792, toen deze tot schepen van Doesburg benoemd werd. Aan de oranjegezindheid van de Van Dorths zal het allemaal niet gelegen hebben; vermoedelijk wilde het stadhouderlijk hof niet te zeer met deze wonderlijke familie geassocieerd worden. Dit aspect komt in het boek nauwelijks uit de verf en dat heeft te maken met het feit dat de schrijfster te veel met de familie sympathiseert. Hierdoor worden hun gedragingen nogal eens vergoelijkt of afgezwakt weergegeven. Het oordeel van de auteur over Johan van Dorth, die op later leeftijd de bijnaam 'geveleschde duivel' had, is te mild.² Hetzelve geldt voor Gerrit van Dorth die ronduit gewelddadig kon zijn en mishandeling niet schuwde. Mevrouw Manschot-Tijdink schets daarmee geen goed beeld van de familie, hetgeen afbreuk doet aan het boek.

Zo zijn er nog enkele zwakke punten in het boek. Het 'hergebruik' van citaten is ronduit storend. Ergerlijk is ook het ontbreken van een overzicht van het gebruikte archiefmateriaal. Dit moet nu uit de noten gehaald worden. Verder is het jammer dat de genealogische overzichten enkele storende fouten bevatten. Het boek is overigens goed voorzien van illustraties, maar dat één op zeven afbeeldingen huis 't Velde betreft, is wat veel. Zeer twijfelachtig is het opnemen van grafologische analyses van de handschriften van Judith van Dorth, haar vader en haar broer. De wetenschappelijkheid van deze methode is immers discutabel.

Al met al moet het eindoordeel lichtelijk negatief uitvallen. Het is een prettig leesbaar boek, maar heeft iets te vaak 'een allerneeteligst karakter'.

M.V.T. Tenten

1. Th.H.A.M. Thielen, *Bijdragen tot de geschiedenis van de katholieke enclave Groenlo-Lichtenvoorde* (Zutphen, 1966) 175.
2. Rijksarchief in Gelderland, Archief Familie Schimmelpenninck van der Oye tot de Poll, inv.nr. 34. Correspondentie met het stadhouderlijk hof 1748-1776. Hertog van Brunswijk aan Andries Schimmelpenninck van der Oye, 26 september 1768.

'ZUSAMMENHALTEN UND GEMEINSAM ATTAQUIEREN!'

Recensie van: H. Eernstma, *Roman Hagois ou Autobiographie de la Comtesse Johanna Arnolda Bernardina Schimmelpenninck 1889-1971 douairière Cornelis Schelto Baron van Heemstra 1942-1971* (DOKUTEKST 3; Bolsward: Koperative Utjowerij, 1998)

De biografie van een dame, Annie gravin Schimmelpenninck (1889-1971), geschreven in de vorm van een autobiografie maar betiteld als roman, bedoeld ten slotte als gedenkteken voor haar man, Schelto Sixma baron van Heemstra (1879-1942): dat is de literaire constructie van *Roman Hagois*. De auteur is Feyo Sixma baron van Heemstra (geb. 1916), de oudste zoon van het echtpaar, schrijvend onder het pseudoniem Homme Eernstma. Behalve een tweetal Friese romans heeft deze oud-wetenschappelijk ambtenaar, oud-docent beeldende kunsten en oud-vertaler bij de

E.E.G. een historische novelle op zijn naam staan, die gezien kan worden als de voorloper van *Roman Hagois*, namelijk *Ook dit gaat voorbij*, waarin de kinderliefde tussen prins Alexander van Oranje en Jettie gravin Schimmelpenninck (1850-1907) centraal staat.¹ Een slottaferaal uit haar eenzame laatste jaren toont freule Jettie op de Sinterklaasfeesten bij haar broer Robert op huis Westerfliet (Diepenheim) temidden van al haar neefjes en nichtjes. 'Ze benaderde de kinderen als ware het poppen, en sprak met ze om tegen zichzelf te kunnen praten. De kinderen vonden haar griezelig.' (156) Onder die kinderen bevond zich ook Annie Schimmelpenninck, hoofdfiguur van *Roman Hagois* en behept met dezelfde eenzelligheid die eigen schijnt te zijn aan de familie. Eerst laat haar althans in *Roman Hagois* schrijven: 'C'est bien typiquement Schimmelpenninck um so für sich hin zu reden. Vader zei altijd: Schimmelpenninck-baby's praten al tegen zichzelf vóór ze geboren worden.' Zij vervolgt – en daarmee is het motief van het boek gegeven –: 'Maar die zelf-conversatie is toch eigenlijk heel goed en verstandig! Zo kan ik het eigen innerlijk leren kennen om daar de kracht uit te halen het nieuwe tegemoet te gaan.' (51-53)

De eigenaardige constructie van het boek maakt het moeilijk om het te beoordelen, want genre en kritiek gaan samen. Het is weinig zinvol om een romancier van historische onjuistheden te betichten. Maar is de bedoeling van Eerstma dezelfde als die van de ik-persoon, zijn moeder, die zich van haar innerlijk uit, in een harmonische dialectiek, in haar man wil verdiepen om voor hem een gedenkteken op te richten? (11-12) Is het net zoals in *Ook dit gaat voorbij* de geschiedenis van een liefde, of liever: van een liefde die te laat beseft werd, omdat mevrouw Van Heemstra leefde in een egocentrische droomwereld? (154) Of wil *Roman Hagois* méér zijn, de biografie van twee mensen, van hun leven en werken in een concrete wereld, omringd door personen wier namen en daden geverifieerd kunnen worden? Wat de literaire voordelen van een autobiografische biografie in romanvorm ook mogen zijn, deze constructie brengt tenminste één ernstig nadeel met zich mee, namelijk geen behoorlijke verantwoording waar het intieme details betreft uit het leven van mensen die zelf

of wier directe nabestaanden nog in leven zijn. Een enkele keer wordt een brief of reisbeschrijving als bron genoemd of de uitspraak van een derde met naam en toenaam geciteerd. Soms schemert de herinnering van de schrijver zelf door, in de beschrijving van een jeugdbal op de Vijverberg (136-138) of in het aanhalen van een anekdote of bon-mot, zoals die in oude families vaak nog de ronde doen. Eén van de verdiensten van *Roman Hagois* ligt alvast daarin, dat het daadwerkelijk geschreven is in het hagois, het verhaspelde Frans van de hofstad, dat in de jaren zestig verdween uit de bredere adelskringen.²

Het gebrek aan verantwoording weegt zwaar in deze biografie, juist omdat Schelto van Heemstra, de hoofdpersoon rond wiens carrière het boek is opgezet, lid was van het Hof, eerst als ordonnans-officier (1912-1915), later als particulier secretaris van koninginmoeder Emma (1925-1934) en van koningin Wilhelmina (1934-1940). En om de man zelf te parafaseren: schandaal in het Koninklijk Huis is geen particuliere maar een landszaak (96). Discretie en voorzichtigheid zijn dus geboden. Helaas bevat *Roman Hagois* tenminste drie twijfelachtige verhalen die alle kans hebben om een eigen leven te gaan leiden, althans in de minder wetenschappelijke literatuur. Daar is allereerst de Hoflegende dat koning Willem II in 1849 door de kroonprins (Willem III) zou zijn doodgeschoten op de statietrap van Het Loo tijdens een feest met naakte danseressen.³ Dit sensatieverhaal wordt helaas gekoppeld aan de "roze balletten" die destijds werkelijk werden gegeven bij de Heeckerens op Sonsbeeck. En het krijgt nog meer schijn van waarheid, doordat het zagezegd geheim kon worden gehouden dankzij hofmaarschalk Gerrit graaf Schimmelpenninck, de betovergrootvader van de schrijver (20-22, 99). Eveneens maar half waar is het verhaal van het Haagse zedenschandaal van 1920. Prins Hendrik, Fürst Axel von Thurn und Taxis, Van Heemstra's broer Carel en anderen zouden in een homoseksueel bordeel omgang hebben gehad met een minderjarige jongeman en slachtoffer zijn geworden van een chantagepoging (58-60). Thurn betaalde, Heemstra weigerde en werd tot gevangenisstraf veroordeeld, maar de betrokkenheid van prins Hendrik is slechts gebaseerd op de gedachtenspin-

sels van zijn vijand, de volstrekt onmogelijke E.B.F.F. baron Wittert van Hoogland.⁴ Tenslotte wordt in *Roman Hagois* uitgebreid commentaar gegeven op de omstreden figuur van François van 't Sant (1883-1966), die Schelto van Heemstra in 1940 zou opvolgen als particulier secretaris van de koningin. Zelfs al zouden de verdachtmakingen van chantage, oplichting, enzovoorts waar zijn⁵, dan nog gaat het te ver om Van 't Sant zonder enig bewijs te beschuldigen van het aanzetten tot moord, onder andere op hofmaarschalk Ferdie baron de Smeth (94-100).

Wat vormt dan de waarde van dit boek? Men zou kunnen zeggen dat de sterkte van *Roman Hagois* ligt in zijn zwakte, in de talloze personen en namen die genoemd worden, vaak zonder nadere aanduiding, onbegrijpelijk voor een buitenstaander. Wat al die namen, al die landhuizen, al die adressen in de buurt van het Lange Voorhout oproepen, is de kleine, gesloten wereld van de hoogste kringen in het vooroorlogse Den Haag. 'Iedereen in Twente', dat waren feitelijk de kasteelbewoners van Diepenheim (44), en als burens op en rond de Koningskade zijn alleen vermeldenswaardig de industriëlen Van Esso en Bijloos, Harte van Tecklenburg, lid van de Raad van State, de oude Wassenaer van Catwijk, de familie Cort van der Linden, enz. (73-74). Alles wat scheiding bracht in deze hechte gemeenschap was uit den boze. 'Wat is dat verpolitieken van de hoogste stand, zelfs van de adel toch een groot verlies voor onze hele samenleving. Voor de adel geldt: zusammenhalten und gemeinsam attackieren! Ongeacht godsdienst, welstand of politiek', aldus mevrouw Van Heemstra (145).

Nauw verbonden met stand was de etiquette, eveneens alleen begrijpelijk voor wie er in opgegroeid was: 'Dat doen wij niet, met een lichte nadruk op 'wij', of: 'Dat kunnen wij doen'. Een bijzondere vorm daarvan, aan het Hof, was het protocol, door koningin Wilhelmina de 'gouden kooi' genoemd, waaruit ze zich na 1918 langzaam maar zeker trachtte te bevrijden.⁶ Koningin-moeder Emma daarentegen stond op de stipte naleving ervan en vond daarbij secretaris Van Heemstra aan haar zijde. Prins Bernard schijnt hem zelfs als 'de meest verstarde Protokoll-fanatiker' gekenschetst te hebben, 'absoluut niet meer

passend in deze moderne tijd' (142).

Voor Schelto van Heemstra was het hofprotocol echter geen doel op zich, maar de ruggraat van de monarchie. 'Vorsten komen en gaan, terwijl het protocol blijft of zo langzaam evolueert dat het nauwelijks waarneembaar is. (...) Daarom is het handhaven van het protocol een plicht. Daarentegen het onverhoeds veranderen, het verslappen of afschaffen, een verkapte abdicatie die de weg naar de revolutie effent.' (88) Het gaat niet om de persoon van de vorst, zoals het in de wereld van *Roman Hagois* niet gaat om de egocentrische Annie Schimmelpenninck of de plichtsgetrouwe Schelto van Heemstra. De affaire rond broer Carel van Heemstra brengt ons wat dichterbij die moeilijk te vatten essentie: Carels misstap kon hem nog vergeven worden, maar niet dat hij weigerde te betalen en zo de familie in opspraak bracht. 'Mijn hele Haagse toekomst was naar de maan', aldus mevrouw Van Heemstra. 'Van je familie moet je het maar hebben. Dan zijn wij Schimmelpennincks toch wel anders en beter.' (60) Waar het om gaat is dat "wij", dat bewustzijn van stand en groep, zich wetend boven de gemeenschap waaraan zij tevens dienstbaar moesten zijn. Op Oudjaar 1940 schreef Schelto: 'Moge ik met oprechtheid getuigen dat ik steeds in mijn leven gepoogd heb om iets te zijn voor anderen, in eerste plaats voor vrouw en kinderen en allen die mij dierbaar waren, maar ook voor de Leden van ons Vorstenhuis, die ik heb trachten te dienen in Hun belang, met de geringe gaven mij door God geschonken, gedachtig aan het noblesse oblige.' (191-192)

M.J.F. Lindeijer S.J.

1. H. Eernstma, *Ook dit gaat voorbij. De historie van een prille liefde* (Alphen aan den Rijn, 1985).
2. Men vergelijk de jeugdherinneringen van Jkvr. Agnies Pauw van Wieldrecht, *Grootmama mogen wij kluiwen?* (Amsterdam, 1992) bijv. 44-46, waar ze haar grootmoeder Maria Pauw geb. Repelaer (1863-1939) aan het woord laat, een tijdgenote van Annie Schimmelpenninck.
3. De koning had een hartkwaal, waaraan hij te Tilburg overleed. Zijn oudste zoon verbleef op dat moment in Engeland.
4. C. Fasseur, *Wilhelmina. De jonge koningin* (Meppel, 1998) 272-273.
5. J.Th.M. Bank e.a. ed., *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 14. Reacties tweede helft* ('s-Gravenhage, 1991) 607-630.
6. Fasseur, *Wilhelmina*, 499-500, 569.